

Золота лихоманка наклала певний відбиток і на архітектуру міст: Балларату, Бендіго, Арату та ін. Наприклад, із середини XIX ст. в Мельбурні та Сідней, і меншою мірою в регіональних центрах, з'являються великі будівлі у стилі вікторіанської архітектури. Одним із найбільш значних архітектурних віянь в австралійській архітектурі був стиль «федерація» на рубежі XIX–XX ст. [2, с. 120].

Отже, золота лихоманка другої половини XIX ст. привела до самоуправління колоніями, змінила вектор розвитку економіки Австралії з аграрного на індустріальний, вплинула на посилення урбанізаційних процесів, збільшення кількості робітників у містах. Необхідність порозумітися між собою значної кількості іммігрантів, які прибували з часів золотої лихоманки, сприяла утворенню австралійського національного варіанту англійської мови, змінам у культурі та менталітеті жителів Австралії.

Джерела та література

1. Вітер І. І. Історичні передумови соціального розвитку Австралії у XX сторіччі. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 28–29 травня 2020 р.: в 2-х тт.* 2020. Т. 1. С. 186–189.
2. Гайко Г. І. Гірництво в історії цивілізації. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянської академії». 2015. 486 с.
3. Гайко Г., Білецький В. Феномен золотих і алмазних лихоманок як територіальне, гірниче й соціокультурне освоєння материкових просторів Північної Америки та Австралії (Частина перша). *Схід*. 2017. № 3(149). С. 28–35.
4. Замашна С. М. Особливості культури Австралії та їх вербальне відображення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 23. С. 48–49.
5. Черновцан І. В., Бялик В. Д. Розвиток австралійського та новозеландського варіантів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 37. С. 163–166.
6. Borrie W. «British» Immigration to Australia / Australia and Britain. Ed. W. Moris-Jones. London: University of Manchester, 1980.

Коваль Геннадій

Новосафоновська ЗЗСО І–ІІ ступенів

Новоодеської міської ради Миколаївської області

ФРАНКО-ТУНІСЬКЕ ЗАГОСТРЕННЯ У СТОСУНКАХ НА ПОЧАТКУ 80-Х РР. XIX СТ.: ВНУТРІШНЬОЄВРОПЕЙСЬКІ РЕАКЦІЇ НА ПОДІЇ

Анотація. У статті детально розглядається примус бей Тунісу до підписання трактату із Францією. Розміщено прізвища діячів країн, описано їхні дії та заяви. Наведено реакцію керівників та урядів різних держав та представників преси на це питання. Сказано про реакцію Дж. Гарібальді на ці події.

Ключові слова: Туніс, бей, трактат, Франція, реакція.

Abstract. The article details the forcing of the Bey of Tunisia to sign a treaty with France. The names of the country's figures are posted, their actions and statements are described. The reaction of heads and governments of different states and representatives of the press on this issue is given. The reaction of Garibaldi to these events is told.

Keywords: Tunisia, bay, treatise, France, reaction.

Історія людства завжди складалася з боротьби за нові території, багатства, сфери впливу. Послаблену Османську імперію у другій половині XIX ст. рвали на шматки нові сильні країни. Не була винятком і Франція, яка підписала трактат із Тунісом та, фактично, підкорила його собі. В Парижі 1 травня 1881 р. туніський Бей підписав трактат, що складається з десяти статей, і просив, щоб французькі війська не вступали до Тунісу. Головна суть договору – військове зайняття позицій. Франція взяла зобов'язання гарантії Бео безпеки його особи та державної династії [1]. Франція стала регулювати фінансову систему Тунісу. Бей зобов'язався не укладати міжнародні договори без згоди Франції [1]. Поданий Бео генералом Бреаром договір було підписано. Жуль Феррі виклав Сенату основні його пункти [1]. Циркулярна депеша Бартелемі Сент Ілера від 9 травня цього року констатувала, що політика Франції стосовно Тунісу керується одним принципом – виконанням обов'язку гарантувати безпеку Алжиру. Потім циркулярна депеша згадувала про постійні образи на східному кордоні Алжиру і казала, що терпіння Франції було доведено до тих меж, які іноді дивували весь світ. Вона констатувала далі, що поділ кордону між Алжиром і Тунісом ніколи не був правильним, тепер потрібно усунути цю прогалину. Першою метою експедиції є остаточне умиротворення східного кордону; але відновлення порядку не може мати значення, якщо прикордонне місто залишиться неприязним, тому необхідно мати союзником туніського бея, з яким можна дійти згоди легальним шляхом. Циркуляр нагадував, що ставлення туніського уряду до Франції раптово змінилося, далі доводилося, що Туніс має з Туреччиною лише релігійні відносини і констатується, що бей завжди поступали як незалежні власники. Туреччина сама визнала Туніс незалежним тим, що у XVIII ст. відхилила від себе відповідальність за варварійських піратів [1].

Реакція на дії Франції в Тунісі була надзвичайно різною в різних країнах Європи. Індиферентне ставлення у місцевих керівних сферах Німеччини до туніського питання починало дещо змінюватися. Очікувалося, що могли статися ускладнення внаслідок негативного ставлення Англії та Італії. Звістку про відправлення англійського та італійського судів до туніських вод було прийнято не зовсім байдуже. Вважали, що Франція неспроможна привести у виконання плани приєднання Тунісу, для цього знадобилося б сприяння європейських держав [1].

Франція продовжувала свою велику активність. Жовта книга, про яку мало бути повідомлено в Парижі 12 травня, містила 233 депеші, які могли бути поділені на три частини: про стан справ на алжирському кордоні, про труднощі щодо захисту національностей та експедиції до Тунісу. Перший документ – циркулярна нота Бартелемі Сент-Іллера, в якій він пояснював загальний характер французької політики в Тунісі, а також причини і мету нинішньої експедиції [1]. Текст конвенції із Тунісом опубліковано в Парижі 15 травня. Усі англійські газети дуже озлоблені проти Франції [2]. У Константинополі 15 травня Тіссо передав Порті нову ноту щодо протесту проти посилки турецьких військ та кораблів у Туніс [2].

У палаті громад Великобританії Дільк відповів Вольфу, що листування у туніських справах мало бути представлено наступного тижня. Порта надіслала копію з французької ноти щодо відправлення турецького панцирного судна. У па-

латі лордів Гренвіль, відповідаючи на запит Деллауосера, сказав, що він думає, що французькі війська знаходяться в дуже близькій відстані від Тунісу [2].

Генерал Бреар оглядав 16 травня Туніс, він приймав французьку колонію [3]. Майже всі паризькі газети виявляли задоволення щодо підпорядкування бею і висловлювали тверду впевненість, що жодна європейська держава не порушить протесту. Підписаний беєм договір знаходився на пароплаві Cassard на шляху до Франції. Міністр закордонних справ отримав телеграми з Відня, Петербурга та Берліна, які означали, що звістка про укладання договору Франції з Тунісом прийнята названими кабінетами позитивно. У міністерстві закордонних справ очікували з боку Італії та Англії дипломатичної дії та вважали, що римський та лондонський кабінети особливо наполягатимуть на поясненні щодо Бізerti. Франція заявила, що не приймає жодних зобов'язань щодо цієї гавані, яку можна вважати ключем до Тунісу [3].

Більшість газет в Лондоні обговорювали укладання договору Франції з Тунісом не на його користь. «Times» писала, що справжні друзі Франції не можуть спостерігати без поганих передчуттів за розвитком політики, яка дратує Італію та відчужує її, а також охолоджує симпатії Англії до французької республіки [3]. В Парижі 18 травня говорили, що Порто хотіла скинути туніського бея; Франція утримувала його на місці [4].

Не стояли осторонь подій і герої – володарі думок та симпатій. Гарібальді написав листа одному зі своїх французьких шанувальників у Савойї, Луї Мімару, який питає його, чи правда, що один із його синів вирушив до Тунісу, щоб стати там на чолі крумирів. Гарібальді називає це в листі мерзенним наклепом і потім додає: «Що стосується війни між Францією та Італією, про яку з насолодою мріють наші спільні вороги, то я думаю, що перші наступлять на наші трупи, чим виповниться щось таке жахливе. Італієць – французький громадянин у Франції, француз – італійський громадянин в Італії – ось що має бути нашою метою. Ніяких перешкод, ні меж, повне братерство, яке потім могло лягти в основу братства всього людства. Савойї та її мужнім синам сердечний привіт, а вам, моє кохання. Відданий вам Гарібальді» [4].

Зважаючи на роздратування, з яким англійська та італійська преса відгукується про Францію щодо туніської експедиції, у Відні допускали можливість подальших дипломатичних труднощів, однак, зауважують, що Австро-Угорщина та Німеччина вважають туніське питання справою, що стосується виключно Франції та бея [4].

Паризькі газети продовжували займатися туніським питанням. Останнім часом це питання стало одним із найпекучіших. Звістка про конвенцію, укладену між Францією та Тунісом, викликала сильний політичний рух у Парижі, Константинополі, Італії та Англії. Султан і його міністри радилися, як і в якій формі їм слід протестувати хоча б теоретично проти стану справ, створеного Францією. Зведення протесту на теоретичний ґрунт стало необхідним через те, що будь-яке матеріальне втручання на користь Тунісу виявилось неможливим, принаймні, без ризику викликати відкрите зіткнення з Францією. Відправлена турецька ескадра покружляла тільки в Середземному морі і до Тунісу не дійшла. А в Англії французькому уряду діставалося найбільше від газет, які із завзятістю продовжували сипати звинувачення за звинуваченнями.

Паризькі газети – треба віддати належне – відпариували ці нападки дуже вдало. Вони били англійців їхньою ж зброєю. Наприклад, газета «Temps» зіставляла французький договір із британською конвенцією про Кіпр. З цього порівняння випливало, що Англія зробила в цьому випадку незрівнянно більше узурпаторських придбань, ніж Франція, яка обмежилася лише дозволом зайняти деякі пункти в Тунісі, та й то заради збереження безпеки на території, що їй належить. Бей продовжував царювати та керувати своїми володіннями. Отже, як після цього англійцям нападати на французів [4]?

Туніський бей внаслідок хвилювань 12 травня почувався трохи хворим. Запевняли, що перед підписанням договору з французами відбулася бурхлива сцена. Коли бей залишився наодинці зі своїм прем'єр-міністром Мустафою, то на останнього посипалися закиди за те, що він обдурих бея обіцянкою про появу італійської армії, що нібито мала прийти на допомогу Тунісу [4].

У Константинополі 13 та 14 травня в імператорському палаці відбувалися засідання ради міністрів для обговорення туніського питання [4]. На додаток до повідомлення «Pester Lloyd'a» про запити, поставлені міністерству закордонних справ щодо того, чи Австро-Угорщина налаштована до втручання у справу між Францією і Тунісом, запевняли, що австро-угорський посол у Константинополі вже заявив був Асім-паші, що Австро-Угорщина не вийде з пасивного становища навіть у тому разі, якщо хтось вимовить енергійне вето проти політики, якою Франція так вдало слідувала у туніському питанні [4]. Всі газети в Італії, говорячи про французький договір з туніським беєм, ганьбили поведінку Франції і стверджували, що ця держава до останньої хвилини робила такі формальні заяви, з яких неможливо було передбачити останніх її рішень, які згодом стали фактом [4].

Отже, ми бачимо, наскільки напруженою була ситуація у світі через підписання трактату між Францією та Тунісом та якою різноманітною була реакція на це європейських держав.

Джерела та література

1. Одесский Листок. 1881. № 97. 3(15) мая.
2. Там само. № 98, вторник, 5(17) мая.
3. Там само. № 99, среда, 6(18) мая.
4. Там само. № 100, четверг, 7(19) мая.

Добровольський Георгій

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВИНИКНЕННЯ ЧОРНОСОТЕНСТВА ЯК ПРОЯВ МОДЕРНІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Наприкінці XIX – початку XX ст. Російська імперія переживала активну модернізацію. Серед іншого, вона проявлялась у формуванні модерних націй, виникненні партій і політичних рухів, одним з яких був чорносотенний рух. Виступаючи проти революційних перетворень, вони одночасно були їхнім каталізатором і активними учасниками.

Ключові слова: Російська імперія, модернізація, чорносотенний рух, нація.